

yapılmış bir manastırdan da söz edilmektedir. Tarihçi Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Ninevâ'dan çeşitli vesilelerle bahsetmekte ve 1264 yılından önce bölgedeki karışıklıklar sırasında Ninevâ'da birçok hristiyanın öldürüldüğünü söylemektedir. Yine kendisinin görevi gereği (şark mafriyanı, Ya'kü-bîler'de patrikten sonra gelen en yüksek din yetkilisi) 1265'te bir süre Ninevâ'da kaldığını ve ertesi yıl bölgedeki iki rahibi el-Cezîre ve Azerbaycan piskoposluklarına tayin ettiğini belirtmektedir. 1284 yılına dair verdiği bilgi, Ninevâ'da Mâr John Bar Naggara adına bir manastırın yaptırılması ve bunun 1285 yılında tamamlanmasıyla ilgilidir. Diğer bir haberde ise Ninevâlıların kiliselerindeki kıymetli eşyaya ilâveten ci-var köy ve kasabalardan yaklaşık 15.000 dinar toplayarak Moğollar'a sunduklarını ve bu sayede kiliseyi kurtardıklarını aktarır. Yine onun verdiği bilgilere göre Ninevâlılar, büyük perhizden üç hafta önce "Ninevâ'nın yakarışı" adını verdikleri üç günlük bir oruç tutuyorlar ve bu oruç sırasında günlük âyinlerini tam bir pişmanlık içerisinde daha da uzatarak gerçekleştiriyorlardı. XIX. yüzyılda Ninevâ'da Koyuncuk ve Nebîyünus tepelerinde yapılan arkeolojik kazılarda bazı Asur krallarına ait saraylarla tapınaklar ve kil tabletler üzerine yazılmış ünlü Gılgamış destanı gibi tarihî önem taşıyan eserler ortaya çıkarılmıştır.

Kuzey Irak'taki Ninevâ'dan başka Kerbelâ'yı da içine alan ve Bâbil Ninevâsı denilen bir Ninevâ daha bulunmakta ve kaynaklarda özellikle İslâmiyet'in ilk zamanlarında yaşanan olaylar sebebiyle adından sıkça söz edilmektedir. Hz. Hüseyin, Kûfe'ye giderken şehid edilmesinden (10 Muharrem 61 / 10 Ekim 680) kısa bir süre önce Ninevâ'da konaklamış ve burada kendisine Kûfe Valisi Ubeydullah b. Ziyâ'dan Irak'a gelmesini isteyen mektup verilmişti. Hz. Hüseyin'in torunu İmam Zeyd b. Ali 122 (740) yılında Emevî yönetimine karşı yürüttüğü mücadele sebebiyle şehid edilmiş ve naaşı yakınları tarafından Ninevâ'da gizlice defnedilmiştir. Bundan başka 251 (865) yılında Hz. Ali taraftarları Ninevâ'da ayaklanmış ve bu ayaklanma Hişâm b. Ebû Dülef tarafından bastırılmıştır. Kuzey Irak'taki Ninevâ günümüzde Irak'ı teşkil eden on sekiz idarî birimden merkezi Musul olanın adıdır (Ninevâ muhafazası).

BİBLİYOGRAFYA :

Theophanes, *The Chronicle of Theophanes* (trc. H. Turtledove), Philadelphia 1982, s. 23 vd.; İbn Hişâm, *es-Sîre*², I-II, 421; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 94; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 535; II, 11, 183-184, 345-346; V, 394; İbn

Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 216-217; Şâbüştî, *ed-Diyârât* (nşr. C. Awâd), Beyrut 1406/1986, s. 181; Makdisi, *Ahşenü't-tekâşim*, s. 139, 146; Tuledalı Benjamin – Ratisbon'lu Petachia, *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın Avrupa, Asya ve Afrika Gözlemleri* (trc. Nuh Arslantaş), İstanbul 2001, s. 60, 97 vd.; İbn Cübeyr, *er-Rihle* (nşr. Abdülhamîd Ahmed Hanefî), Kahire, ts., s. 182; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 391; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyayın v.dğr.), İstanbul 1985-87, I, 350 vd., 461; IV, 54; V, 205; VII, 140; XI, 292; XII, 160; Zekerîyyâ b. Muhammed el-Kazvî-nî, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 477; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 15, 18, 24, 61; II, 410-411, 484, 536, 574, 584; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, II, 83; İbn Kesir, *Büyük İslâm Tarihi* (trc. Mehmet Keskin), İstanbul 1994-95, I, 345 vd.; II, 190; III, 209-210; VIII, 289; G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, London 1966, s. 87-89; D. J. Wiseman, "Nineveh", *NBD*, s. 888-890; Surma d Bayt Mar Samcun, *Ninova'nın Yakarışı: Doğu Asur Kilise Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli* (trc. Meral Barış), İstanbul 1996, s. 27 vd.; Erol Sever, *Asur Tarihi*, İstanbul 2000, s. 85, 106, 109-110, 125; "Koyuncuk", *İA*, VI, 881-885; E. Honigmann, "Ninos", *RE*, XVII, 634-643; M. E. J. Richardson, "Ninawa", *EL*² (İng.), VIII, 50-51; "Nineveh", *EJd*, XII, 1167-1171; Ahmet Önkâl, "Adâs", *DİA*, I, 355-356; Işın Demirkent, "Herakleios", a.e., XVII, 211, 212; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Hüseyin", a.e., XVIII, 519-520.

BİRSSEL KÜÇÜKSİPAHIOĞLU

NİRVANA

Budist inancında tam bir kurtuluş ve aydınlanmaya erme durumunu ifade eden terim
(bk. BUDİZM).

NİSÂ SÜRESİ

(سورة النساء)

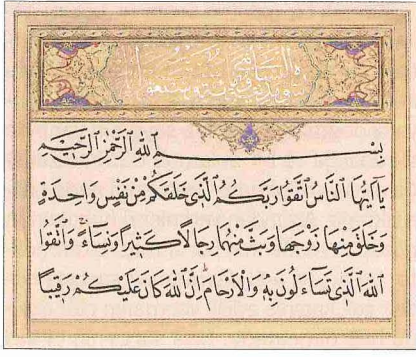
Kur'an-ı Kerim'in dördüncü sûresi.

Medine döneminde genel kabule göre Mümtetine sûresinden sonra nâzil olmuştur. Adını sûre içinde birçok yerde geçen "nisâ" (kadınlar) kelimesinden alır. Ayrıca kadınlarla ilgili bazı hususları ihtiva eden ve "sûretü'n-Nisâ es-suğrâ" diye adlandırılan Talâk sûresinden ayırt edilmesi için "sûretü'n-Nisâ el-kübrâ" şeklinde de isimlendirilir. 176 âyet olup fâsılalari, ن، م، ل، و harfleridir. Nisâ sûresi Medine'de müslüman toplumun oluşması, Bedir, Uhud ve Hendek savaşları gibi çetin günlerin yaşanması, geride yetimlerin ve dul kadınların bırakılması, müşriklerin yanı sıra Ehl-i kitap ve münafıklarla temel inanç ve sosyal ilişkiler bakımından problemlerin ortaya çıkmasından sonra muhtemelen 5. (626-27) yılda nâzil olmuştur.

Sûrenin bir girişten sonra üç bölüm halinde incelenmesi mümkündür. On âyetten oluşan girişte bütün insanların aynı nefisten yaratılıp kadın-erkek olarak dünyaya dağıtıldığı, Allah'a saygının yanında akrabalığa ve bir anlamda bütün insanlığa da saygılı olmanın gerektiği ifade edilmektedir. Ardından yetimlerin hukukunun gözetilip mallarının korunması istenmekte, bu arada âdil davranmak şartıyla birden çok kadınla evlilik yapmanın câiz olduğu belirtilmektedir. Nisâ sûresinin birinci bölümü (âyet: 11-43) mirasın paylaşılmasına dair âyetlerle başlar. Gayri meşrû cinsî ilişkilerin önlenmesi için alınacak tedbirlere değinildikten sonra kadınların miras veya mehir yoluyla sahip oldukları malî imkânların baskı ile ele geçirilmesi şeklindeki Câhiliye âdetinin yasaklandığı ifade edilir. Burada özellikle kadınlarla iyi geçinmenin gereğine vurgu yapılır ve kişinin hoşlanmadığı bir hususta müsamaha göstermesinin bazan güzel sonuçlar doğurduğu hatırlatılır. Ardından kendileriyle evlenilmesi yasak olan kadınlardan bahsedilir. Ticaret gibi meşrû yolların dışında başkalarının servetinin zimmete geçirilmemesi emredilir. Kadınla erkekten her birinin kendine has üstünlüklerinin bulunduğu, ancak başta geçimin sağlanması olmak üzere aileden sorumlu olan erkeğin aile reisi kabul edildiği belirtilir, eşler arasındaki geçimsizliğin giderilme yöntemlerini değinilir. Birinci bölüm namaza dair bazı meselelerle sona erer.

İkinci bölümde (âyet: 44-126) kendilerine kitap verilen yahudilerin tutumuna temas edilerek gerek kendi kitaplarını incelemek gerekse Medine'deki müslüman toplumu müşahade etmek suretiyle gerçeğe vâkıf oldukları halde bâtılı hakka tercih ettikleri belirtilir. Bu bölümün 58. âyetinde şöyle buyrulur: "Allah, emanetleri ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasındaki anlaşmazlıklar hakkında karar vereceğiniz zaman adalete riayet etmenizi emreder." Münafıkların çelişkili davranışlarına değinildikten sonra hicrete gücü yetmeyip Mekke'de zalimlerin arasında kalan çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklara temas edilerek bu uğurda çaba harcamanın gereği vurgulanır, bu arada münafıkların dönecek tavırları gözler önüne serilir. Bu kısımda savaş hükümlerine dair bazı açıklamalar da yer alır. Bölüm münafıklara, müşriklere ve Ehl-i kitaba yönelik eleştiriler, samimi iman ve sâlih amel sahiplerini övücü ve müjdeleyici açıklamalarla son bulur.

Sûrenin üçüncü bölümü (âyet: 127-176) kadınlara, yetim kızlara, küçük çocuklara

Nisâ sûresinin ilk âyetleri

ve bütün yetimlere âdil davranılmasının istenmesiyle başlar. Ardından eşler arasında ortaya çıkacak anlaşmazlıkların barış yoluyla giderilmesi önerilir, bu mümkün olmadığı takdirde ayrılmanın da câiz olduğu ifade edilir. Birden çok kadınla evlilik durumunda eşlerden birine tamamen bağlanmak suretiyle diğerinin askıda bırakılmaması emredilir. Allah'a tam anlamıyla bağlanma, hâkim ve şahit olarak adaletten ayrılmama gibi davranışlar tavsiye edilir ve inanç temellerinin hepsine samimiyetle inanılması istenir. Ardından münafıkların bazı davranışlarına değinilir; tövbe edip iyi ameller işleyen ve samimiyetle Allah'a bağlananların dışında bütün münafıkların cehennemden en çetin azaplarında bulunacakları belirtilir. Bu arada İslâm'a karşı direnen yahudi ve hristiyanların durumuna temas edilir. Hz. Peygamber'e hitap edilerek Hz. Nûh'tan itibaren gelen peygamberlere olduğu gibi kendisine de vahiy indirildiği; bu elçilerin müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmesinden sonra artık insanların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri bir mazeretlerinin kalmayacağı bildirilir. Buna rağmen küfür yolunu tutmakla kalmayıp başkalarını da saptırmaya çalışan, ayrıca bunlara baskı uygulayanların ebedî felâkete mâruz kalacağı haber verilir. Daha sonra hristiyanlara hitap edilerek dinde aşırılığa düşmemeleri ve teslîs inancından vazgeçmeleri istenir. Başta Ehl-i kitap olmak üzere bütün insanların son peygambere ve son kitaba inanmaları emredilir. Sûre miras hukukuna ait bir âyetle sona erer (âyet: 127-176).

Nisâ sûresinin fazileti hakkında kaynaklarda bazı rivayetler yer almıştır. Hz. Peygamber'in kıldığı gece namazlarında bu sûreyi de okuduğu nakledilmiş (*Müsned*,

VI, 119; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 203; Ebû Dâvûd, "Şalât", 152), Abdullah b. Mes'ûd'a büyük günahların nelerden ibaret olduğu sorulduğunda bunlar Nisâ sûresinin başından 30. âyetine kadar yer alan yasaklar diye belirtilmiştir (İbrâhim Ali es-Seyyid Ali İsâ, s. 217-218). İbn Abbas'ın, Nisâ sûresinin Allah'ın kullarına karşı merhametli, bağışlayıcı ve tövbeleri kabul edici olduğunu vurgulayan 26, 27, 28, 31, 40, 48, 64, 110. âyetlerinin bu ümmet için üzerine güneşin doğup battığı her şeyden daha hayırlı sayıldığını belirttiği nakledilir (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, III, 332). Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'e nisbet edilen, "Nisâ sûresini okuyan kimse miras almaya elverişli kadın ve erkek müminlerin hepsine sadaka vermiş gibi olur; ayrıca köle satın alıp âzat edenin sevabına nâil kınır, şirk inancından uzak tutulur ve Allah'ın affa mazhar kılacağı kulları arasına alınır" şeklindeki rivayetin (Zemahşerî, II, 189; Beyzâvî, I, 406) uydurma olduğu belirtilmiştir (Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, I, 239; Muhammed et-Trablusî, II, 715).

Nisâ sûresi hakkında yapılan çalışmalarından bazıları şunlardır: Mahmûd Şel-tût, "Sûretü'n-Nisâ" (*Risâletü'l-İslâm*, III/3 [1951], s. 231-243; III/4 [1951], s. 343-361; IV/1 [1952], s. 5-19; IV/2 [1952], s. 117-135; IV/3 [1952], s. 229-249); Muhammed el-Medenî, *el-Müctema'u'l-İslâmî kemâ tünazzimuhû sûretü'n-Nisâ* (Kahire 1377/1957); Muhammed Yûsuf İd, *Qazâ-ye'l-mer'e fi sûreti'n-Nisâ* (yüksek lisans tezi, 1401, Medine el-Câmiatü'l-İslâmiyye); Nûreddin Sammûd, *et-Taberî ve mebâ-hişühü'l-luğaviyye min hilâli tefsîrihi li-sûreti'n-Nisâ* (Tunus 1987); Sa'd Mansûr Arefe, *el-Mesâ'ilü'l-hilâfiyye 'inde'n-naḥviyyîn ve'l-luğaviyyîn fi sûreti'n-Nisâ* (Kahire 1987); Ayşe Hümeysra Aslantürk, *Ebû Mansûr Muhammed İbn Muhammed el-Matürîdî'nin "Te'vî-lâtü'l-Kur'ân"ından "Sûretü'n-Nisâ"* (yüksek lisans tezi, 1991, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Bunların dışında Arne A. Ambros'un Nisâ sûresinin 46. âyetinde geçen, "Dinle, dinlemez olası!" meâlindeki ibârenin çeşitli mânalarını konu alan makalesi (ZDMG, CXXXVI [1986], s. 14-22), A. H. Mathias Zahniser'in Nisâ sûresinin rehberliği ve teşvik ettiği hususlar açısından muhteva tahlilini esas alan makalesi (*Humanism, Culture, and Language in the Near East* [ed. Asma Asfaruddin – A. H. Mathias Zahniser], Eisenbrauns 1997, s. 71-86), Marie-Thérèse Urvoy'in, bazı müfessirlerin bakışı açısından Hz. Peygamber'in dördüncü sûre çerçevesindeki oto-

ritesini konu alan makalesi (*En hommage au Père Jacques Jomier, O. P.* [ed. Marie-Thérèse Urvoy], Paris 2002, s. 235-245) zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 119; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 203; Ebû Dâvûd, "Şalât", 152; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1379/1959, s. 81-107; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, II, 189; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1386/1966, I, 239; Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 1-427; VI, 1-29; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1410/1990, I, 406; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm* (nşr. Mustafa Seyyid M. Fazl el-Acmâvî v.dğr.), Cize 1421/2000, III, 331-481; IV, 5-402; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 715; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (nşr. M. Ahmed el-Emed – Abdüsselâm es-Selâmî), Beyrut 1420/1999, IV, 528-529; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1267-1542; M. Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Beyrut 1420/2000, IV, 5-8; İbrâhim Ali es-Seyyid Ali İsâ, *Fezâ'ilü süveiri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1421/2001, s. 213-218; Mahbûbe Müezzin, "Sû-re-i Nisâ", *DMT*, IX, 334-335.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

NİSAB

(النصاب)

Zekât yükümlülüğünde esas alınan zenginlik ölçüsü anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "sınır, işaret, asıl, kök, kaynak" anlamlarına gelen nisâb kelimesi fıkıh terimi olarak zekâtın farz olduğunu gösteren zenginlik ölçüsünü ifade eder. Fakihler, zekâtın farz olması için mükellefte ve malda aranacak şartları incelerken öncelikle farziyet hükmünün "ele alınan hadise-de gerçekleşmesinin işareti" mânasında olmak üzere vücûb sebebi üzerinde durmuşlardır. Zekâtın vücûb sebebi kişinin aslî ihtiyaçları (bk. HAVÂİC-i ASLİYYE) dışında kalan zekâta tâbi mallarının belirli bir miktara ulaşmasıdır ki bunun asgari sınırı nisab terimiyle belirtilir. Nisâb-ı istiğnâ adı verilen ve kişiyi zekâtla yükümlü kılmamakla birlikte bazı fikhî hükümlere temel teşkil eden zenginlik ölçüsünden (aş. bk.) ayrırt etmek üzere zekât mükellefi sayılmada esas alınan nisab için nisâb-ı gınâ tabiri kullanılır.

Nisâb-ı gınâ, hangi türden olursa olsun artırı nitelikteki malların şer'an belirlenmiş miktara ulaşmasını ifade eder. Fakihler, toprak ürünleri ve madenler dışındaki zekâta tâbi mallarda nisabın vücûb sebebi olduğu hususunda görüş birliği içinde-dir. Hadislerde belirlenen nisab miktarla-